

Wyrok z dnia 20 września 2005 r.

II PK 20/05

Prawo do odprawy pieniężnej przewidzianej w art. 92¹ § 1 k.p. ocenia się według stanu prawnego obowiązującego w dniu ustania stosunku pracy. Przepis art. 8 ust. 4 ustawy z dnia 28 grudnia 1989 r. o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn dotyczących zakładu pracy (jednolity tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 112, poz. 980 ze zm.) ma zastosowanie do pracownika, którego stosunek pracy ustał przed dniem 1 lipca 2003 r., choćby prawo do renty nabył po tej dacie ze względu na pobieranie zasiłku chorobowego (art. 100 ust. 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 39, poz. 353 ze zm.).

Przewodniczący SSN Andrzej Wróbel, Sędziowie SN: Krystyna Bednarczyk (sprawozdawca), Beata Gudowska.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 20 września 2005 r. sprawy z powództwa Krzysztofa S. przeciwko Krajowej Spółce Cukrowej SA w T. o zapłatę, na skutek kasacji strony pozwanej od wyroku Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Toruniu z dnia 28 października 2004 r. [...]

1. z m i e n i ł zaskarżony wyrok oraz poprzedzający go wyrok Sądu Rejonowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Toruniu z dnia 27 sierpnia 2004 r. [...] i powództwo oddalił,

2. nie obciążył powoda kosztami postępowania na rzecz pozwanej.

U z a s a d n i e

Wyrokiem z dnia 27 sierpnia 2004 r. [...] Sąd Rejonowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Toruniu zasądził od pozwanej Krajowej Spółki Cukrowej SA w T. na rzecz powoda Krzysztofa S. kwotę 19.218 zł tytułem odprawy rentowej. Sąd ustalił, że powód był zatrudniony u pozwanej z wynagrodzeniem w kwocie 6.566,67

zł miesięcznie. Dnia 30 czerwca 2003 r. umowa o pracę została rozwiązana z przyczyn dotyczących pracodawcy. W związku z rozwiązaniem umowy powód otrzymał rekompensatę na podstawie układu zbiorowego pracy, dodatkową odprawę na podstawie decyzji zarządu oraz odprawę na podstawie art. 8 ustawy z dnia 28 grudnia 1989 r. o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn dotyczących zakładu pracy (jednolity tekst: Dz.U. z 2002 r. Nr 112, poz. 980 ze zm.). Od dnia 25 czerwca 2003 r. do 21 grudnia 2003 r. powód pozostawał na zwolnieniu lekarskim i pobierał zasiłek chorobowy, a w dniu 22 grudnia 2003 r. nabył prawo do renty z tytułu niezdolności do pracy. Oceniając stan faktyczny Sąd uznał, że stosunek pracy powoda ustał w związku z przejściem na rentę. Pobierał bowiem zasiłek chorobowy nieprzerwanie do czasu ustalenia prawa do renty. W orzecznictwie Sądu Najwyższego zostało utrwalone stanowisko, iż w sytuacji, gdy stosunek pracy został rozwiązany w trakcie pobierania przez pracownika zasiłku chorobowego, a bezpośrednio po zakończeniu jego pobierania pracownik przeszedł na rentę z powodu niezdolności do pracy, pracodawca jest zobowiązany do wypłaty pracownikowi odprawy rentowej na podstawie art. 92¹§ 1 k.p. (uchwała Sądu Najwyższego z dnia 17 stycznia 2000 r., III ZP 18/99, OSNAPiUS 2000 nr 24, poz. 888). Umowa o pracę z powodem została rozwiązana z przyczyn dotyczących pracodawcy. Zgodnie z art. 8 ust. 1 i 2 ustawy o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn dotyczących zakładu pracy przysługiwała mu odprawa pieniężna. Przepis art. 8 ust. 4 miał brzmienie: w razie zbiegu prawa do odprawy przewidzianej w ust. 1 i jednorazowej odprawy pieniężnej w związku z przejściem na emeryturę lub rentę inwalidzką, pracownikowi przysługuje jedna, korzystniejsza dla niego odprawa. Ten ostatni przepis został uchylony z dniem 1 lipca 2003 r. z mocy art. 15 ustawy z dnia 13 marca 2003 r. o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn niedotyczących pracowników (Dz.U. Nr 90, poz. 844 ze zm.) i w momencie nabycia przez powoda uprawnień do renty już nie obowiązywał. Zdarzeniem prawnym, które powodowało nabyciem przez powoda uprawnień do odprawy było jego przejście na rentę. Zdarzenie to nastąpiło dopiero w dniu 22 grudnia 2003 r. Z istoty roszczenia o odprawę emerytalną wynika, że staje się ono wymagalne w chwili przejścia na emeryturę. Prawo do odprawy nie może wystąpić w okresie poprzedzającym przyznanie powodowi prawa do renty i nie jest możliwe orzekanie o prawie powoda na podstawie przepisów z daty rozwiązania umowy o pracę. W dniu nabycia przez powoda uprawnień rentowych nie obowiązy-

wał nakaz wypłaty tylko jednej odprawy, a zatem pomimo tego, że powód otrzymał już odprawę z tytułu zwolnień grupowych, miał prawo uzyskać także odprawę rentową. Wysokość tej odprawy została ustalona na podstawie postanowienia układu zbiorowego pracy przewidującego odprawę w kwocie odpowiadającej sześciokrotnemu przeciętnemu wynagrodzeniu pracowników pozwanej.

Apelacja pozwanej od tego wyroku została oddalona wyrokiem Sądu Okręgowego-Sądu Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Toruniu z dnia 28 października 2004 r. [...]. Sąd Okręgowy podzielił pogląd prawny Sądu pierwszej instancji, że roszczenie o wypłatę odprawy rentowej staje się wymagalne z chwilą ustania stosunku pracy, jeżeli w chwili ustania stosunku pracy uprawnienia pracownika są stwierdzone decyzją organu rentowego, lub z chwilą ustalenia uprawnień pracownika do renty przez organ rentowy. W chwili przyznania powodowi renty nie obowiązywał już przepis art. 8 ust. 4 ustawy o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn dotyczących zakładu pracy, a zatem powód uzyskał prawo do odprawy przewidzianej w tej ustawie jak i do odprawy przewidzianej w art. 92¹ § 1 k.p. Prawo do odprawy rentowej nie może powstać w okresie poprzedzającym przyznanie powodowi prawa do renty i nie jest możliwe orzekanie o prawie powoda na podstawie przepisów z daty rozwiązania umowy o pracę. Nie można przecież zastosować przepisów, które obowiązywały w czasie, kiedy roszczenie w ogóle jeszcze nie istniało i nie wiadomo było czy powstanie. Pogląd prawny wyrażony w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 9 kwietnia 1989 r., I PKN 508/97 (OSNAPIUS 1999 nr 8, poz. 267), w którym stwierdzono, że roszczenie o zapłatę odprawy emerytalnej jest wymagalne od dnia rozwiązania stosunku pracy, także wtedy, gdy orzeczenie przyznające emeryturę lub rentę zostało wydane później, odnosi się do stanu faktycznego, w którym wyrokiem sądu przyznano pracownikowi emeryturę od dnia rozwiązania stosunku pracy. W przedmiotowej sprawie powód nie uzyskał prawa do renty w dniu rozwiązania stosunku pracy lecz kilka miesięcy później.

Od tego wyroku wniosła kasację pozwana i opierając ją na podstawie naruszenia prawa materialnego przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie art. 92¹ k.p. w związku z art. 8 ust. 4 ustawy z dnia 28 grudnia 1989 r. o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn dotyczących zakładu pracy w brzmieniu obowiązującym do dnia 30 czerwca 2003 r. wniosła o zmianę zaskarżonego wyroku oraz poprzedzającego go wyroku Sądu pierwszej instancji i oddalenie powództwa ewentualnie o uchylenie obu wyroków i przekazanie

sprawy Sądowi Rejonowemu w Toruniu do ponownego rozpoznania. W uzasadnieniu kasacji powołała się na utrwalone orzecznictwo Sądu Najwyższego prezentujące pogląd, że pracownik nie traci prawa do odprawy rentowej, jeżeli renta została przyznana pracownikowi po długotrwałej chorobie rozpoczętej przed zakończeniem stosunku pracy. Zdaniem skarżącej prawo do odprawy rentowej powstało w dniu rozwiązania stosunku pracy z przyczyn dotyczących pracodawcy. Obowiązywał wówczas przepis art. 8 ust. 4 ustawy z dnia 28 grudnia 1989 r. przewidujący w razie zbiegu prawa do dwu odpraw jedną odprawę korzystniejszą dla pracownika. Pozwana spełniła wymóg art. 92¹ k.p. i wypłaciła powodowi jedną, korzystniejszą odprawę. Sąd Apelacyjny nie uzasadnił wyczerpująco, dlaczego uznał, że do ustalenia prawa do odprawy istotny jest stan prawny z daty przyznania świadczenia rentowego. Gdyby iść tokiem rozumowania Sądu, to zakładając hipotetycznie, że w dniu 22 grudnia 2003 r. nastąpiłoby w drodze zmiany Kodeksu pracy uchylenie przepisu o odprawie, a pracodawca zmieniłby w tym zakresie układ zbiorowy, to pracownik nie otrzymałby w ogóle odprawy. Zdaniem skarżącej do powoda ma zastosowanie stan prawny z dnia rozwiązania umowy o pracę, to jest 30 czerwca 2003 r., gdyż przepis art. 92¹ k.p. mówi o pracowniku a nie o byłym pracowniku. Przyznanie prawa do emerytury lub renty powoduje jedynie powstanie wymagalności roszczenia. Sąd Najwyższy w swoich orzeczeniach poszedł tak daleko, że uznał, iż mimo dużej odległości czasowej między przyznaniem świadczenia a rozwiązaniem umowy o pracę roszczenie o wypłatę odprawy pracownik ma od daty rozwiązania umowy o pracę.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Uzasadniony jest zarzut błędnej wykładni art. 92¹ k.p.c. Przepis ten w § 1 stanowi, że pracownikowi spełniającemu warunki do renty z tytułu niezdolności do pracy lub emerytury, którego stosunek pracy ustał w związku z przejściem na rentę lub emeryturę, przysługuje odprawa pieniężna w wysokości jednomiesięcznego wynagrodzenia. Prawo do odprawy uzależnione jest w pierwszym rzędzie od spełnienia przez pracownika warunków do emerytury lub renty. Warunki te określone są w ustawie z dnia 17 grudnia 1989 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2004 r. Nr 39, poz. 353 ze zm.) i są nimi w przypadku emerytury - wiek emerytalny i okres ubezpieczenia (art. 27), a w przypadku renty - niezdolność do pracy i odpowiedni okres ubezpieczenia (art. 57). Spełnie-

nie tych warunków wymagane jest w czasie trwania stosunku pracy, najpóźniej w dniu jego rozwiązania, gdyż w dalszej kolejności przepis uzależnia prawo do odprawy od ustania stosunku pracy w związku z przejściem pracownika na emeryturę lub rentę. Aby uznać, że ustanie stosunku pracy nastąpiło w związku z przejściem na emeryturę lub rentę, pracownik musi wyrazić wolę skorzystania ze świadczenia, do którego nabył prawo, przez złożenie stosowanego wniosku w organie rentowym.

Prawo do emerytury lub renty powstaje z dniem spełnienia warunków wymaganych do nabycia tego prawa (art. 100 ust. 1 ustawy o emeryturach i rentach). Prawo do świadczeń powstaje niezależnie od tego, czy uprawniony chce z niego skorzystać czy też nie, wystarczy, że spełni wymagane warunki. Powstanie prawa do świadczeń nie jest więc uzależnione od decyzji organu rentowego. Spełnienie warunków do emerytury lub renty, o którym mowa w art. 92¹ § 1 k.p., oznacza nabycie prawa do tego świadczenia z mocy ustawy a nie decyzji organu rentowego. W przypadku prawa do renty powstaje ono w dniu powstania niezdolności do pracy, jeżeli w dniu tym spełnione zostały pozostałe wymagane warunki. Przepis art. 100 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach zawiera zastrzeżenie, że w stosunku do ubezpieczonego, który pobiera zasiłek chorobowy lub świadczenie rehabilitacyjne prawo do emerytury lub renty powstaje po zaprzestaniu pobierania tych świadczeń. Przepis ten ma na celu wyłączenie podwójnych świadczeń z ubezpieczenia społecznego i w związku z tym prawo do emerytury lub renty pracownika pobierającego takie świadczenia powstaje później niż w dniu spełnienia warunków do powstania tego prawa. W sytuacji, gdy przepis art. 92¹ k.p. uzależnia prawo do odprawy od spełnienia warunków do emerytury lub renty, data przyznania tego świadczenia nie ma znaczenia, jeżeli pracownik spełnił wszystkie warunki przed ustaniem stosunku pracy, w przypadku prawa do renty - warunek niezdolności do pracy. Powołane w zaskarżonym wyroku i w kasacji orzecznictwo Sądu Najwyższego opiera się na założeniu, że pracownik, który zaczął pobierać zasiłek chorobowy w czasie trwania stosunku pracy, spełnił warunek niezdolności do pracy w dacie przyznania mu zasiłku, jeżeli choroba okazała się długotrwała i po upływie okresu zasiłkowego przyznano mu prawo do renty. Pracownik taki spełniał więc warunki do renty z tytułu niezdolności do pracy w dniu ustania stosunku pracy.

Pracownik spełniający w dniu rozwiązania umowy o pracę wszystkie warunki określone w art. 92¹ § 1 k.p. nabywa w tym dniu prawo do odprawy. Inną kwestią jest udowodnienie spełnienia tych warunków, gdyż sprawdzenie tego w dacie ustania

stosunku pracy jest niemożliwe. W przypadku prawa do renty procedura ustalania niezdolności do pracy jest sformalizowana (art. 14 ustawy o emeryturach i rentach) i nie jest możliwe stwierdzenie niezdolności do pracy bez przeprowadzenia tej procedury. Decyzja organu rentowego przyznająca prawo do renty z tytułu niezdolności do pracy potwierdza spełnienie przez pracownika dwóch wymagań określonych w art. 92¹ § 1 k.p. - spełnienie w dacie ustania stosunku pracy warunków określonych w art. 57 ustawy o emeryturach i rentach i związek przejścia na rentę z ustaniem stosunku pracy. Decyzja ta nie kształtuje prawa do renty a jedynie potwierdza istnienie tego prawa. Dlatego przyznanie prawa do renty decyzją organu rentowego nie jest zdarzeniem, z którym związany jest skutek w postaci prawa do odprawy przewidzianej w art. 92¹ § 1 k.p. Zdarzeniem tym jest ustanie stosunku pracy w warunkach określonych w tym przepisie. Prawo do odprawy pieniężnej ocenia się według stanu prawnego obowiązującego w dniu ustania stosunku pracy. Z tym dniem powstaje zobowiązanie pracodawcy do wypłacania odprawy.

Błędne jest stwierdzenie Sądu Okręgowego, że nie można zastosować przepisów, które obowiązywały w czasie, kiedy roszczenie jeszcze nie istniało i nie wiadomo było czy powstanie. Prawo do odprawy powstało bowiem z dniem ustania stosunku pracy, natomiast nie było wiadome ani pracodawcy ani pracownikowi, że prawo to istnieje. Wymagalność wierzytelności z tytułu odprawy jest inną kwestią. W powołanym przez Sąd Okręgowy wyroku z dnia 9 kwietnia 1998 r., I PKN 508/97, Sąd Najwyższy stwierdził, że roszczenie o zapłatę odprawy emerytalnej jest wymagalne od dnia rozwiązania stosunku pracy, także wtedy, gdy orzeczenie przyznające emeryturę zostało wydane później. Można również przyjąć pogląd, że obowiązek wypłaty odprawy powstaje w dniu, kiedy pracodawca dowiedział się o istnieniu wierzytelności, a więc o przejściu pracownika na emeryturę lub rentę, do których to świadczeń spełnił warunki przed ustaniem stosunku pracy. Wówczas decydowałaby data przyznania świadczenia przez organ rentowy. Kwestia wymagalności (terminu zapłaty) jest rzeczą drugorzędną, w sytuacji gdy spór dotyczy daty powstania prawa.

W przypadku powoda prawo do odprawy powstało w dniu 30 czerwca 2003 r., kiedy obowiązywał przepis art. 8 ust. 4 ustawy z dnia 28 grudnia 1989 r. o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn dotyczących zakładu pracy. Przepis ten przewidywał w razie zbiegu prawa do odprawy określonej w art. 8 ust. 1 i odprawy emerytalnej jedną odprawę, korzystniejszą dla pracownika. Przepis używał określenia „zbiegu prawa do odprawy”, co oznacza, że za-

równy prawo do jednej jak i do drugiej odprawy powstaje w tym samym czasie - w dniu rozwiązania stosunku pracy. Gdyby przyjąć pogląd Sądu Okręgowego, że prawo do odprawy emerytalnej może powstać po ustaniu stosunku pracy - w dacie oznaczonej w decyzji organu rentowego jako data przyznania świadczenia - należałoby uznać, że także pod rządem art. 8 ust. 4 wydanie przez organ rentowy decyzji o przyznaniu świadczenia z datą późniejszą niż data ustania stosunku pracy, uprawniałoby pracownika do drugiej odprawy. Nie byłoby bowiem zbiegu prawa do każdej z odpraw - jedno prawo powstałoby wcześniej a drugie później. Taka interpretacja prowadziłaby do nierówności pracowników wobec prawa, gdyż ich uprawnienia byłyby uzależnione od czynników niezwiązanych ze stosunkiem pracy.

Zasadą jest stosowanie prawa obowiązującego w dacie zdarzenia, z którym związane są określone skutki prawne. Roszczenia pracownika związane z ustaniem stosunku pracy oceniane są według stanu prawnego obowiązującego w dacie tego zdarzenia, gdyż zmiany wprowadzone po tej dacie nie dotyczą nieistniejącego już stosunku pracy. W przeciwnym razie, jak słusznie podnosi się w kasacji, zmiana układu zbiorowego po rozwiązaniu z pracownikiem stosunku pracy, miałaby wpływ na uprawnienia pracownika, chociaż nie jest on już stroną stosunku pracy. Gdyby uprawnienia do odprawy pracownika, który sam rozwiązuje stosunek pracy w związku z przejściem na rentę, były oceniane według stanu prawnego obowiązującego w dacie przyznania prawa do renty, uchylene między datą ustania stosunku pracy a datą przyznania renty postanowienia układu zbiorowego przewidującego korzystniejszą niż ustawowa odprawę, pozbawiłoby pracownika prawa, które nabył w czasie trwania stosunku pracy. Te same zasady dotyczą wprowadzenia zmiany prawa korzystniejszej dla pracownika. Korzystniejsze uregulowania mogą być stosowane do byłego pracownika tylko wówczas, gdy stanowi tak przepis wprowadzający zmiany. Nie można więc było w stosunku do powoda zastosować przepisu art. 8 ustawy o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn dotyczących zakładu pracy w brzmieniu, jaki ten przepis miał od 1 lipca 2003 r. - bez ust. 4, który z tą datą został skreślony. Sąd Okręgowy zajął się zresztą zmianą tego przepisu tylko w zakresie skreślenia ust. 4, pomijając, że z dniem 1 lipca 2003 r. ustawą z dnia 26 lipca 2002 r. o zmianie ustawy - Kodeks pracy oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 135, poz.1146) wprowadzona została inna zmiana do art. 8 ustawy o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn dotyczących zakładu pracy, na podstawie której ust. 3 pkt 4 uzyskał

nowe brzmienie. Zgodnie z nową regulacją odprawa pieniężna z tej ustawy nie przysługuje pracownikowi, który nabył prawo do emerytury lub renty. Ta zmiana nie dotyczy powoda, którego stosunek pracy ustał przed jej wprowadzeniem i podobnie nie dotyczy go zmiana polegająca na skreśleniu ust. 4.

Przyznanie powodowi prawa do odprawy w związku z przejściem na rentę nastąpiło w wyniku błędnej wykładni prawa. Mimo że powód spełnił warunki do nabycia tego prawa, jego zbieg z prawem do odprawy przewidzianej w art. 8 ust. 1 ustawy o szczególnych zasadach rozwiązywania z pracownikami stosunków pracy z przyczyn dotyczących zakładu pracy, uprawnia powoda tylko do jednej odprawy, która została mu wypłacona. Żądanie pozwu okazało się więc nieuzasadnione. Z tych przyczyn Sąd Najwyższy zmienił zaskarżony wyrok oraz poprzedzający go wyrok Sądu pierwszej instancji i powództwo oddalił. Na podstawie art. 102 k.p.c. Sąd Najwyższy nie obciążył powoda kosztami procesu na rzecz pozwanej, gdyż wobec istotnych wątpliwości co do interpretacji przepisów prawa mógł on działać w usprawiedliwionym przekonaniu o zasadności jego roszczeń.

=====